

Л. В. Сохань]. — К. : 1996. — 791с.

7. Созонов В. П. Воспитание на основе потребностей человека / В. П. Созонов // Педагогика. — 1993. — № 2. — С. 28-32.

8. Степанов С. Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций / С. Ю. Степанов. — М. : Наука, 2000. — 147 с.

У статті порівнюється сутність понять «самореалізація» і «самоактуалізація»; розглядаються особистісно-професійні якості, які необхідні майбутнім фахівцям для їх творчої самореалізації в професійній діяльності; пропонуються методи формування рефлексивних умінь студентів.

Ключові слова: творча самореалізація, рефлексія, цілеспрямованість, активність, творчість, саморозвиток.

В статье сравниваются понятия «самореализация» и «самоактуализация»; рассматриваются личностно-профессиональные качества, необходимые будущим учителям для их творческой самореализации в профессиональной деятельности; предлагаются методы формирования рефлексивных умений студентов.

Ключевые слова: творческая самореализация, рефлексия, целенаправленность, активность, творчество, саморазвитие.

In the article the essence of the notions «self-realization» and «self-actualization» is compared; personal and professional qualities, necessary for future teachers to realize themselves in their professional activities, are considered; methods of reflective skills formation are suggested.

Key words: self-realization, reflection, purpose orientation, activity, creativity, self-development.

УДК 378.147.091.313:7.012

О.В. Марущак, І.В. Горбенко, Д.К. Клоченок
м. Вінниця, Україна

ДИЗАЙН ЯК ПРОЕКТНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Одним із необхідних елементів культури сучасної людини є освіченість у галузі дизайну, отримання якої повинно розпочинатись на стадії формування естетичних потреб та смаків, тобто з самого дитинства. Про необхідність упровадження та розвитку дизайн-освіти в Україні мова йшла ще з 80-х років минулого сторіччя, а сучасний напрям країни на європейську інтеграцію вимагає пріоритетного вирішення цієї проблеми.

Технологічно зумовлена професійна дизайн-освіта стає невід'ємною складовою українського національного дизайну і сприяє активізації не лише мистецької, а й академічної дизайн-освіти. Варто зазначити, що до переліку програмового забезпечення профільного навчання у 10-11 класах загальноосвітньої школи включено курс «Основи дизайну», у якому запропоновано учням вибір профілів промислового, графічного, ландшафтного дизайну, дизайну костюма і дизайну середовища. У Вінницькому державному педагогічному університеті ім. М. Коцюбинського за напрямом підготовки «Технологічна освіта» передбачається підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст з присвоєнням кваліфікації вчителя технологій, профільного навчання з основ дизайну та креслення і магістра з присвоєнням кваліфікації викладача загальнотехнічних дисциплін і методики навчання технологій, учителя профільного навчання з основ дизайну. Особистісно зорієнтована парадигма української освіти, гуманізація змісту профільного і професійного навчання вимагають соціокультурного підходу до викладання навчального предмету з освітньої галузі «Технологія», синтезу технічної і художньої творчості у процесі академічної дизайн-освіти.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз науково-педагогічної та спеціальної літератури свідчить про те, що проблеми професійної компетентності майбутніх дизайнерів торкається велика кількість дослідників: І. Герасименко (технології виробництва художньо-

конструкторського формотворення); В. Даниленко, Є. Лазарев (дизайн як техно-естетична система); О. Трошкін (розвиток ініціативності майбутніх дизайнерів у процесі навчально-творчої діяльності); В. Прусак (підготовка дизайнерів у вищих навчальних закладах).

Аналізуючи навчальні програми з різних предметів можна побачити досить великі можливості для формування початкових знань учнів загальноосвітньої школи з основ дизайну. Не є виключенням і трудове навчання, яке широким спектром охоплює різні види діяльності, у тому числі і проєкту, а тому його можна вважати пропедевтикою дизайнерської діяльності. І хоч провідними теоретиками, педагогами-дизайнерами, неодноразово наголошувалось на необхідності включення дизайну в освітні програми на всіх рівнях освіти (дошкільному, шкільному, вищому), робота в цьому напрямі ведеться недостатня і в основному зосередилась у позашкільних навчальних закладах освіти у вигляді гуртків. Важливу роль для впровадження початкової дизайн-освіти у школах може відіграти дизайн-підготовка майбутніх учителів технологій.

Мета статті полягає у розкритті сутності методологічних аспектів дизайн-освіти, дослідженні можливостей підготовки майбутніх учителів технологій до впровадження елементів дизайн-освіти на уроках трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Постановку та розвиток спеціальностей і спеціалізацій творчого спрямування неможливо уявити без урахування досвіду найбільш геніального творця та «дизайнера» — оточуючого нас природного середовища. Найдревнішим учителем у розвитку практичної та розумової діяльності людини була природа. Більшість загальнонаукових принципів та аспектів розвитку життєдіяльності людини базувались на закономірностях природних явищ, що знайшло своє відображення в формуванні освітніх напрямків та концепцій.

Упровадження дизайну в систему освіти започаткувала найвідоміша німецька школа Баухауз, у якій було створено особливу, розроблену В. Гропіусом єдину систему освіти, де «чисте та ужиткове мистецтво розвивалися у гармонійному взаємозв'язку» [1]. У Баухаузі намагалися поєднати мистецтво з промисловістю, створити цілісне художнє середовище в результаті виховання універсально-розвинутої людини, що виступає незалежним індивідом у промисловості. Майже одночасно, у цьому напрямі працювала російська дизайнерська школа ВХУТЕМАС. Аналіз діяльності цих шкіл вказує на перспективність поєднання ремісничої і промислової систем навчання, та чи не вперше були задекларовані головні принципи педагогічної системи — розвиток творчої індивідуальності та практичної роботи майстерні. Пізніше Ульмська школа в Німеччині стала наступницею Баухауза. На передній план освіти вийшло знайомлення з дизайном і через наближення до науковості розвинувся системний дизайн, який полягав у плануванні цілісних систем і процесів, що дало потужні імпульси до розбудови дизайнерської освіти в багатьох країнах. Поступово викладанню дизайну, взявши за основу досвід Баухауза, стали приділяти все більшу увагу у Великій Британії, США, Франції, країнах Північної Європи, а після 70-х років дизайнерська освіта зазнала бурхливого розвитку в країнах Південно-східної Азії, Австралії та Новій Зеландії.

Система освіти протягом довгострокового періоду розвивалась у двох незалежних напрямках: гуманітарному і природничому. Довгий час ці два напрями домінували в соціальній, культурній та освітянській системах. Наявність ще одного напрямку освіти — проєктного — не враховувалась, тому що його не визнавали як галузь наукової діяльності. Цей напрям не мав адекватного найменування, його зміст не був визначений методологічно.

Аналіз зарубіжного досвіду педагогічних систем різних країн вказує на особливу зацікавленість дизайном у всіх сферах життя, а в таких країнах, як Великобританія, Японія цю проблему піднесено до рангу державної політики. Проте в Україні розвиток дизайн-освіти не розглядається як необхідна складова загальної багатоступеневої освіти, що викликає необхідність перегляду концепції освіти загалом і вимагає створення державної програми розвитку дизайну як дисципліни.

Реалії сучасності призвели до становлення нового бачення природи дизайну — як проєктної культури та напрямку освіти. Головною задачею дизайну є концептуалізація та

втілення нових оригінальних предметних форм, призначених слугувати певним утилітарно-функціональним та естетичним потребам людини. Дизайн у своїй основі скерований до витоків природи та матеріальної культури і використовує в якості провідних методів мистецтво творчого винаходу, побудови об'ємно-просторової структури та формоутворення в матеріалі. Головним інструментарієм дизайну є мова архітекtonіки, що еквівалентна мові наукових гіпотез і гуманітарної культури. Дизайн має особливі, приналежні тільки йому засоби, методики та принципи осмислення і репрезентації проектних рішень. Освіта в галузі дизайну є достатньо молодою за віком, кожний з освітніх напрямів у дизайні включає такі аспекти: передачу та набуття знань про об'єкти, що вивчаються; вироблення навичок у відповідних методах досліджень та їхньому логічному аналізу; посвячення в систему уявлень і цінностей суміжних культур.

Дизайн — художньо-технічна діяльність із розробки промислових виробів з високими споживчими властивостями і естетичними якостями, з формування гармонійного предметного середовища житлової, виробничої та соціально-культурної сфер [2].

Якщо порівняти науку, гуманітарну сферу та дизайн, стає зрозумілим, що можна виокремити таке поняття як «дизайнерська освіта», визначити її особливості. Предметом вивчення в кожному з окремих напрямів освітньої діяльності є: у науці — світ природи та її явищ; у гуманітарній сфері — людський досвід існування та співіснування в світі природи; у дизайні — побудова світу, створеного людиною для вдосконалення умов її існування, з безумовним зверненням до природної сфери.

Методологічними аспектами розвитку цих напрямів є: у науці — контрольний експеримент, аналіз, класифікація; у гуманітарній сфері — аналогії, метафори, критика й оцінка; у дизайні — моделювання, синтез, проектування. Методологічні цінності кожного з напрямків знаходять своє втілення в наступних аспектах: у науці — об'єктивність, раціональність, істина; у гуманітарній сфері — суб'єктивність, відображення, міркування, справедливість; у дизайні — практичність, винахідливість, виразність, відповідність призначенню, корисність та естетичність.

Розуміння сутності освіти в галузі дизайну, що визначилось нещодавно, завжди було пов'язане зі спеціальною підготовкою дизайнерів до професійної проектної діяльності. Майбутній фахівець у галузі дизайну має вміти проектувати, здійснювати творчий пошук на основі нових наукових і технічних ідей, створювати принципово нові вироби, забезпечувати високі художні якості проєктованих моделей. Дизайнер має не тільки володіти достатніми знаннями в спеціальних галузях (техніка, психологія, ергономіка, естетика), а й професійно володіти засобами композиції: добре розбиратися в закономірностях побудови об'ємно-просторових структур, уміти пропорціонувати, використовувати ритм, масштаб, контраст, правильно застосовувати колір, тональні співвідношення і світлотінь. Він відпрацьовує теорію художнього конструювання, веде дослідницький пошук, займається науково-методичною роботою, прагне знайти найбільш раціональний спосіб створення цілісної структури і гармонійної форми.

Дослідження шляхів і значення дизайну, як частини будь-якої освіти, показали, що викладачі є насамперед практикуючими дизайнерами і тільки потім педагогами. Подібна модель повністю відповідає потребам професійного навчання. Але в системі вищої освіти всі викладачі мають бути, насамперед, дослідниками, педагогами і водночас фахівцями в галузі певної проектної діяльності. Дизайн тільки тоді може досягти рівноправності з іншими напрямами в системі вищої освіти, коли він буде організований як галузь знань, яка вносить не меншу частку в процес самореалізації індивіда, ніж у підготовку його до виконання певної соціальної ролі.

Вимоги сучасності пропонують три принципових критерії формування освіти. Перший полягає в тому, що в процесі освіти повинно бути передано вагоме знання певних цінностей культури діяльності. Другий критерій визначається відповідно до процесів, у межах яких майбутній фахівець здобуває освіту. Ідеї пізнання, які пронизують освітній процес, передбачають, що студент має зосередити увагу на цінностях, пов'язаних з предметом навчання,

має намагатися досягти відповідних стандартів освіченості та креативності в певній галузі. Третій критерій виходить з того, що людина може бути добре навчена, але недостатньо освічена, тобто мати обмежене теоретичне та практичне уявлення про те, що вона робить і для чого. Така людина не може побачити зв'язки своїх дій з усім іншим середовищем, визначити їх місце в цілісній системі життя. З цього витікає, що освіта обов'язково має передбачати розвиток здібностей продуктивної розумової творчості. Великою амплітудою розвитку творчого мислення характеризуються окремі суто практичні навички.

Розглянуті критерії зумовлюють фундаментальні зміни щодо того, якою повинна бути освіта педагога-дизайнера в перспективі, яким повинен бути процес навчання різноманітним видам дизайнерської діяльності. Дизайн у системі вищої освіти — це не тільки підготовка майбутньої професійної кар'єри, не тільки навчання корисним і змістовним навичкам моделювання, що застосовуються в промисловому проектуванні, а й інструмент формування творчої особистості, і саме тому повинен бути визначений у термінах, відповідних цінностях вищої освіти.

З метою визначення сутності дизайну як частини освіти необхідно впевнитись у тому, що те, чому навчають педагогів-дизайнерів (зміст навчання) і те, як навчають (методи навчання), відповідають цим критеріям. З цього витікає методологічно важливе завдання — визначити ціннісні характеристики дизайну, значущі для загальної освіти компоненти, що можуть суттєво вплинути на процес творчого розвитку особистості. Методи дизайнерського пізнання передбачають специфічну сутність завдань і проблем, що повинні вирішуватися освітою. Дизайнер прагне дати практичний результат у межах певного часового проміжку, тоді як учений або гуманітарій може відкласти в часі свої судження або рішення до того моменту, доки не накопичить більше даних і зможе зробити висновки про необхідність проведення подальших досліджень і спостережень, про логічні узагальнення.

Дизайнерські засоби пізнання важливо визначити відповідно до процесу дизайнерської творчості та його продукту. Таке співвідношення дасть можливість зрозуміти, що є ціннісними характеристиками дизайну. За своєю суттю дизайнерські методи пізнання базуються на діях з невербальними кодами в матеріальній культурі — мовою архітекτονіки. Ці коди перекладають повідомлення з мови абстрактних вимог на мову матеріальних об'єктів. Вони полегшують конструктивне мислення, сфокусоване на вирішенні проблеми. Програми дизайнерської освіти повинні полегшувати розвиток аналітичного мислення, сфокусованого на самій проблемі, що є найбільш ефективним засобом розуміння специфічних проблем планування, творення та проектування нових форм. Дизайн систематизує, розвиває та формує навички мислення і здібності творчого вирішення реальних проблем. Недопустимо, щоб це зводилось тільки до натренованості дизайнера в мистецтві вирішення суто практичних проблем. Необхідно інтерпретувати програми в поняттях і термінах, які відповідають наукомістким критеріям — критеріям вищої освіти. У цілому, значення дизайну для системи вищої освіти має бути визначене як таке, що сприяє розвитку всебічно розвиненої творчої особистості, майбутнього зодчого середовища існування людства.

Всебічна досконалість і організованість, раціональність, логічна стрункість, гармонія зовнішнього і внутрішнього аспектів є фундаментальними факторами, основою художньо-тектонічного формоутворення. Засвоєння та усвідомлення основних категорій дизайну дасть змогу майбутнім учителям технологій, профільного навчання з основ дизайну навчати учнів використовувати їх у своїх роботах, дотримуючись закономірності розташування елементів один стосовно іншого як на площині, так і в об'ємі, проводити перетворення геометричних фігур, об'єднання їх у композиції, що дозволить досягнути враження спокою, величі, особливої урочистості та значущості події не тільки на уроках технологій, а й у геометрії, кресленні, фізиці та ін.

Важливими поняттями у проектуванні є симетрія і пропорційність. Симетрія — один із способів досягнення рівноваги в композиції, а пропорція — один із основних і найбільш універсальних засобів композиції. В усі часи й епохи однією із безсумнівних умов, однією з основних ознак у визначенні краси було і є поняття пропорційності.

Найбільшого застосування в дизайні має поняття «золотий переріз». Під час формування у студентів теоретичних знань і практичних умінь важливо розкрити його математичний і естетичний зміст, показати його практичне використання у поділі і побудові фігур, розв'язуванні прикладних задач, використанні у скульптурі, архітектурі, живописі тощо.

Одним із напрямів розвитку дизайнерських здібностей студентів є надання їм теоретичних знань і практичних навичок обробки, трансформації та використання різних видів підручного матеріалу, що зазвичай підлягає утилізації, для виготовлення корисних саморобок, створення екологічних проєктів перетворення штучного оточення людини з максимальним використанням цих матеріалів.

Використання здобутих знань і вмінь під час навчання учнів на уроках технологій дасть можливість майбутньому викладачеві виховувати у них здатність утилітарного пізнання світу з можливістю його подальшого перетворення, водночас учні, переробляючи і використовуючи викидні матеріали, будуть залучатися до екологічного виховання, а процес проєктування і творення з цих матеріалів сприятиме розвитку майстерності, фантазії та художнього смаку.

Галузь невербального мислення та спілкування, пов'язаного з дизайном, включає в себе велику кількість елементів — від мови графіки та знаків до мови предметів і певних дій, аналізу зв'язку типології та цікавих асоціативних зв'язків.

Однією з найважливіших специфічних задач у дизайнерській роботі є найбільш доцільне втілення в зовнішньому вигляді проєктованих виробів їхнього призначення та функціональної суті, матеріально-конструктивної та технологічної основ. Наукові дослідження в галузі тектоніки формоутворення сприяють визначенню досконалості, організованості, раціональності, логічної стрункості, гармонії зовнішнього та внутрішнього аспектів у дизайнерській діяльності. Дослідницькі методики навчання розвивають розуміння необхідності дотримання в об'єктах, що проєктуються, гармонійної єдності з природою, корисності, надійності та краси.

Засобом гуманізації і всебічної гармонізації створюваних виробів під час навчання майбутніх педагогів-дизайнерів є біотектоніка. Біоніка — це природний результат діалектичного розвитку науки і техніки. Правомірність біодизайну зумовлена не тільки біологічною єдністю людства та оточуючого світу, а й особливостями людського пізнання. Мислення людства здебільшого формується під впливом процесів, які відбуваються в природі. У своїй творчій діяльності людина постійно, обумовлено або інтуїтивно, звертається за допомогою до живої природи. Для всієї історії біодизайну характерне використання в структурі та зовнішній формі елементів природних форм. Біоніка в дизайні є одночасно і наукою, і мистецтвом, аналізом і синтезом нового пізнання, пошуку оригінального, незвичайного, перспективного.

Нова педагогічна концепція вищої освіти передбачає специфічні дизайнерські засоби пізнання, які й визначають суть дизайнерського напрямку освіти. Головними аргументами на користь включення науково-дослідницької складової дизайну в систему підготовки педагогів-дизайнерів у вищій освіті є такі:

- дизайн розвиває природні здібності вдосконалення матеріальної складової реального світу;
- дизайн допомагає творчому та розумовому розвитку особистості предметно-образними засобами пізнання;
- дизайн створює сприятливі умови для розвитку здібностей до невербального мислення та спілкування;
- дизайн сприяє поглибленню пізнання оточуючого природного середовища та зміцнює зв'язки людини з ним.

Виходячи з вищезазначеного, майбутній учитель технологій має вміти у доступній для сприйняття формі ознайомити учнів з основними напрямками діяльності дизайнерів, дизайнерською термінологією та поняттями, розвивати практичні навички художнього конструювання та проєктування, сприяти розвитку творчих здібностей, нестандартного мислення, формувати естетичну та загальну культуру учнів.

Висновки. Трудове навчання, створюючи передумови до занять дизайном, має естетичний

вплив на людину, гармонізує її спосіб мислення, почуття, бачення світу, а значить студенти, які навчаються за напрямом підготовки «Технологічна освіта», отримують естетичний розвиток, що в комплексі допомагає готувати майбутнього вчителя до впровадження дизайн-освіти в загальноосвітній школі.

Основне завдання майбутніх учителів технологій у впровадженні дизайну на уроках технологій полягає не у підготовці професійних дизайнерів, а формуванні в учнів основних понять про дизайн-діяльність, розвиток уміння сприймати та оцінювати якості предметного оточення, а також свідомо, грамотно формувати штучне середовище.

Література:

1. Даниленко В. Я. Основы дизайна : [учебное пособие] / Виктор Яковлевич Даниленко. — Харьков : ХДАДМ, 2003. — 18 с.
2. Російсько-український словник-довідник з інженерної графіки, дизайну та архітектури : [навчальний посібник] / Є. А. Антонович, Я. В. Васишин, В. А. Шпільчак. — Львів : Світ, 2001. — 240 с.
3. Тименко В. П. Становлення академічної дизайн-освіти / Володимир Петрович Петренко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : науковий журнал. — Вип. 31 — Житомир, 2007 — 284 с.

У статті розкрито сутність методологічних аспектів дизайн-освіти; порушено проблему впровадження дизайн-освіти в загальноосвітній школі. Розкриваються передумови підготовки майбутніх учителів технологій до дизайнерської, проектної діяльності на уроках трудового навчання. Визначено важливість вивчення майбутніми вчителями технологій проблем взаємозв'язку внутрішнього змісту та зовнішньої форми тектонічних об'єктів, формоутворюючих і гармонізуючих елементів композиції, особливостей типологічного та асоціативного формоутворення.

Ключові слова: дизайн-освіта, система освіти, дизайнерська діяльність, проектна діяльність, технології.

В статье раскрыта сущность методологических аспектов дизайн-образования; поднята проблема внедрения дизайн-образования в общеобразовательной школе. Раскрываются предпосылки подготовки будущих учителей технологий к дизайнерской, проектной деятельности на уроках трудового обучения. Определены важность изучения будущими учителями технологий проблем взаимосвязи внутреннего содержания и внешней формы тектонических объектов, формообразующих и гармонизирующих элементов композиции, особенностей типологического и ассоциативного формообразования.

Ключевые слова: дизайн-образование, система образования, дизайнерская деятельность, проектная деятельность, технологии.

The article reveals the essence of the methodological aspects of design education; raised the issue of the introduction of design education in secondary school. Disclosed background training of future teachers to design technology-related activities on the lessons of labor training. Identified the importance of studying the future teachers of technology problems relationship between domestic and foreign content and form tectonic objects, shaping and harmonizing elements of the composition, and typological features of associative formation.

Key words: design education, the education system, design activities, projects and technologies.